

Het broedseizoen 1997 van de Purperreiger in Nederland

Henk van der Kooij

In het vorige artikel (Het Vogeljaar 45: 115-117) kon ik nog opmerken in de discussie *'De purperreigerpopulatie in Nederland geeft een verheugende ontwikkeling te zien'*. Nu moet ik melding maken van grote zorg. Naast de gebruikelijke weergave van het aantal broedparen in de verschillende kolonies wordt vooral de reden van deze grote zorg verwoord. Tabel 1 geeft het gebruikelijke overzicht.

In Friesland deed zich een opmerkelijke verandering voor in **De Deelen** (P. Schaper). De nesten van de Purperreiger lagen namelijk op heel andere plekken dan in de jaren ervoor. Genoemde verandering viel samen met de aanwezigheid van de Vos in het broedseizoen. In vorige jaren waren er in het broedseizoen geen Vossen aanwezig (In 1997 werden zelfs veel nesten van de Grauwe Gans gepredeerd in een moerasgedeelte waarin je normaal alleen met lieslaarzen kunt lopen).

De situatie in de Kop van Overijssel oogt steeds triester. Het aantal broedparen in **De Weerribben** bedroeg weer slechts vier (D. Woets). Het aantal broedparen in het **Zwarte Meer** liep verder terug. Op 29 mei bleek de voormalige kolonie in de Mandjeswaard voor het tweede achterevolgende jaar leeg. F. de Roder en J. Akkerman troffen geen enkele Purperreiger aan, maar wel sporen van Vossen. De nieuwe vestiging van 1996 in het Zwarte Meer Oost bleek op 5 juni zonder Purperreigers te zijn. In het Zwarte Meer West broedde de Purperreiger op twee locaties

met naar schatting vijf tot zeven paren (S. Deuzeman, F. de Roder). Van **De Wieden** zijn helaas weer geen exacte aantallen bekend.

De luchtelling boven het **Naardermeer** (door J. Verkerke c.s.) vond plaats op 8 juli en leverde het fraaie totaal van 32 nesten op. De opsplitsing van de kolonie was verder voortgeschreden, waarschijnlijk als reactie op de aanwezigheid van Vossen (W.J.R. de Wijs).

Op globaal zes kilometer ten noordwesten van het Naardermeer bij Vijfhoek (gemeente Diemen) kwam één paar tot broeden in een afgelegen stuk Riet (G. van Duin, M. Roos en F. Vogelzang).

De Purperreiger heeft waarschijnlijk niet in de **Westbroeksche Zodden** en in de **Molenpolder** gebroed, maar dit kan van deze onoverzichtelijke gebieden niet met zekerheid worden gezegd.

Het bezoek van 14 juni aan de kolonie bij de **Breukeleveensche Plas** leverde achttien nesten op. Bij één nest wezen veerspoelen op de grond op predatie door een Vos. De vestiging is op 9 juli daarom nog een keer gecontroleerd. Hoewel

De Kameriksche Nessen zijn boezemlanden langs de Grecht. De Purperreiger broedt hier met enkele paren in moerasstruweel.
Foto: H. van der Kooij.

	nesttype	1994	1995	1996	1997
Friesland					
Oude Venen	S	10	7	8	6
Oldeboorn	R?		1	1	1
De Deelen	R	3	3	4	3
De Rottige Meente	R	2	3	2-3	2
Overijssel					
De Weerribben	R	14-17	10	4-6	4
De Wieden	D*	(20-25)	(27-35)	+	+
Zwarte Meer (O.)	R	16	26	11	0
Zwarte Meer (W.)	R	(10-15)	0	7	5-7
Noord-Holland					
Naardermeer	R	35	21	21	32
Vijfhoek	R				1
Ankeveense Plassen	R + D	7	5	2	
Utrecht					
Breukeleveense Plas	D	15	20	19	18
Tienhovense Plassen	R + D	2-5	0	0	0
Molenpolder	R + D	2-3	3	2	0?
Westbroeksche Zodden	R + D	4-5	4	3-4	0?
Maarsseveense Plassen	D	3	0	0	0
Kameriksche Nessen	S			3	4
Zuid-Holland					
Nieuwkoop	S	circa 95	121-122	127-128	130
Ameide	R	34	32	49	43
Kinderdijk	R	(5)	(7-8)	(8)	> 12
Leerdam	S	7	6	10	6
Spijk	S	1	3	7	3
totaal circa		285	.305	315	295

Table 1. Overzicht van de kolonies, gerangschikt naar provincie. + = broedvogel in onbekend aantal, gesteld op 20-25; 0 = 0 broedparen; ( ) = schatting; R = rietnesttype; D = drijftnesttype; S = struweelnesttype D* = de meeste nesten behoren tot type D

veel nesten toen absoluut niet bereikbaar waren doordat de grote jongen bij nadering heel snel gingen lopen, werden bij zeker vier nesten sporen van veerspoelen aangetroffen. Van twee nesten waren minimaal vijf jongen van ongeveer enkele weken door de Vos gepredeerd. Helaas moest worden geconcludeerd dat jongen in nesten op ruim twee meter hoogte zeker niet per definitie veilig zijn.

Ook in 1997 konden de kolonies in het **Nieuwkoopse-Plassengebied** regelmatig worden bezocht. De verdeling van de nesten over de drie locaties was ongeveer gelijk aan die van 1996. De Pot herbergde 67, Koeiensloot in het midden 40 en de omgeving van de Oude Vaart in het zuiden 23 nesten. In De Pot werd van één nest predatie van jongen door de Vos vastgesteld. In

het zuiden, waar de Vos zich had gevestigd in de kern van de kolonie, kwam van zeker twee nesten niets terecht en er werden verscheidene jongen gepredeerd.

In de vlakbij gelegen **Kameriksche Nessen** werden vier nesten gevonden.

De kolonie bij **Ameide** had weer een uitstekende bezetting. In 1996 waren er zelfs 49 nesten in het Zouwegebied; een muskusrattenvanger vond later in het rietland, buiten de traditionele kolonie, ongeveer zeshonderd meter zuidelijker, nog vier nesten (R. Terlouw).

De aantallen bij **Leerdam** en **Spijk** vielen tegen. De oorzaak van de achteruitgang bij Leerdam is onbekend. Bij Spijk kwamen minder Purperreigers tot broeden doordat de griend, waarin in 1996 zes nesten lagen, was gekapt. Drie paren

broedparen	0/1-1	2-5	6-10	11-25	26-50	> 50	totaal
1994	1	7	2	3	3	1	17
1995	1	5	5	2	3	1	17
1996	1	7	4	3	2	1	18
1997	3	6	3	3	1	1	18

Table 2. Het aantal broedparen van de Purperreiger in de verscheidene gebieden geordend naar grootteklassen.

kwamen iets oostelijker in een overjarig rietveld tot broeden. Twee nesten lagen in een smalle strook overjarig Waterriet. Het derde nest had eigenlijk een absurde locatie. Je kon vanaf de Lingedijk zo op het nest kijken! Het lag op een wilgje en stak iets boven het overjarige Riet uit.

Tot slot nog de kolonie bij Kinderdijk. Op 27 juni mocht ik op kosten van de Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasserwaard' proberen om vanuit een vliegtuigje het aantal nesten van de Purperreiger in de Hoge Boezem van de Overwaard vast te stellen. Marius Teeuw van de natuur- en vogelwacht vloog ook mee. De vliegtocht was schitterend. Het zicht was helder. Boven de prachtige molens van Kinderdijk daalde de piloot en begon rondjes te draaien. Wij speurden rond, waarbij ik tot mijn verbazing en opluchting geen last had van misselijkheid, maar... tot onze grote teleurstelling zagen wij geen enkel nest!

Op 11 juli heb ik daarom een 'grondtelling' uitgevoerd. De globale ligging van de nesten kon eerst worden vastgesteld vanuit de molen van Stam. Daarna ben ik met een boot naar de kolonieplek gevaren. De telmethode leek op die van het Naardermeer een aantal jaren geleden. Met zwembroek, oud overhemd en sandalen, en een paalt van drie meter om mijn draagvlak te vergroten, ben ik het onbegaanbare Waterriet ingestapt. Al vrij snel vond ik de eerste nesten. Ze lagen niet in het hoge Waterriet, maar in de lagere vegetatiekommen erachter. De vegetatie was in het algemeen redelijk te belopen, maar ze bleef verraderlijk vanwege de drassige plekken. Pluimzeggepollen, Bitterzoet, Brandnetels, Bra-

men, Wilgenroosjes en dergelijke kruisten mijn pad en dat terwijl ik geen lange broek aan had! De wil om de telling zo goed mogelijk uit te voeren leverde benen op met ontelbare schrammen. Je vraagt je dan wel af waar je mee bezig bent! In totaal kwam ik twaalf nesten tegen en daar waarschijnlijk niet alle nesten zijn gevonden, vermeldt de tabel een minimumaantal. Na vele jaren van schattingen kan er nu met zekerheid iets meer over het aantal nesten in dit schitterende gebied worden gezegd.

De telling op zich was een belevenis. De hele dag door waren Bruine Kiekendieven en Purperreigers boven de rietvelden te zien. Zo nu en dan klonk het heerlijke, heldere geping van Baardmannetjes, terwijl tijdens de roeitocht op allerlei plekken de Kleine Karekiet zich liet horen. En waar je ook keek, overal zag je die stoere, nostalgische oerhollandse molens met hun wieken, afstekend tegen de blauwe, zonnige lucht. Heerlijk, zo'n ongelooflijk mooi stukje Holland! Tot zover deze ontboezeming over de Hoge Boezem.

Discussie

Het aantal broedparen in 1997 lag iets lager dan in 1996. In de periode 1994-1997 kwamen er in Nederland gemiddeld circa driehonderd paren tot broeden en het totaal aantal nesten was ongeveer constant.

Hoewel de populatie niet groot is, is het niet het huidige aantalsverloop dat zorgen baart. De toenemende predatiedruk van de Vos geeft grote zorg. Mijn verwachting is nú dat bij toename van de Vos in de moerasgebieden het aantal Purper-

Zicht vanaf de Lingedijk bij Spijk. De strook overjarig rietland vormt een fraaie lichtstreep in het landschap.

Foto: H. van der Kooij.

Schitterend uitzicht vanaf de molen van Stam op de Hoge Boezem van Overwaard.

Foto: H. van der Kooij.

reigers in Nederland achteruit zal gaan. De soort staat echter al op de Rode Lijst en een verdere daling van het aantal broedparen moet, zover het in ons vermogen ligt, worden voorkomen.

Twee klemmende vragen zijn te stellen. Wat gaat er gebeuren met die kolonies waarin zich predatie van jongen heeft voorgedaan? Denk bijvoorbeeld aan de kolonie bij de Breukeleveensche Plas. Zal deze kolonie in 1998 en volgende jaren leeglopen? Waarheen? Is er een alternatief?

Wat gaat er gebeuren als de Vos verder in aantal blijft toenemen en zich ook in de nu vosloze gebieden weet te vestigen? Denk bijvoorbeeld aan de rietnestkolonie in de Zouweboezem bij Ameide. Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat de Vos in dit gebied nog niet voorkomt. Vroeg of laat moet dit haast wel gebeuren en dan is het te verwachten dat de waarde van dit gebied als broedgebied voor de Purperreiger sterk zal verminderen, ja zelfs geheel verloren zal gaan.

Het is mogelijk dat de globale waardevermindering van de Kop van Overijssel (in 1994-1997 achtereenvolgens 23, 22, 14 en 11% van het totale aantal broedparen) en de toename van de betekenis van de provincie Zuid-Holland voor de Purperreiger (in 1994-1997 achtereenvolgens 50, 56, 65 en 67% van het totale aantal broedparen) samenhangt met het feit dat de Kop van Overijssel relatief vosrijk en Zuid-Holland nog relatief vosarm is.

Bij toename van de Vos, die momenteel in vrijwel alle moerasgebieden zich goed weet te handhaven, valt het te vrezen dat veel gebieden in de toekomst marginale aantallen zullen gaan herbergen. In het jaarverslag van 1996 van Natuur-

De Purperreiger broedt graag in wilgengriendpercelen met veel Meldoorns.

Foto: C.J.A. Wijnaendts.

De Purperreiger is in sterke mate voor zijn voedsel gebonden aan de veenweidegebieden.
Foto: P. Munsterman.

monumenten staat in het gedeelte over 'Het beheer van natte gebieden': 'De Vossen breidden hun woongebied uit naar de open graslandgebieden van Friesland, Noord-West-Overijssel en Noord-Holland'. Deze toename zal zich te zijner tijd ook wel voordoen in Zuid-Holland.

In geciteerd jaarverslag wordt opgemerkt dat Nederland een bijzondere betekenis heeft voor weidevogels en dat regulatie door jacht ten behoeve van weidevogels noodzakelijk is. Nederland heeft ook zeker een bijzondere betekenis voor moerasvogels en het is een feit dat de Purperreiger in ons land al jaren een kwetsbare soort is. Wellicht kwetsbaarder dan de Lepelaar, want een bij de aanvang negatieve ontwikkeling bij de Lepelaar, onder andere de leegloop van het Naardermeer, heeft tot op heden veel positiefs opgeleverd. Zo'n ontwikkeling is voor de Purperreiger niet te verwachten. Deze reigersoort is in sterke mate voor zijn voedsel gebonden aan de veenweidegebieden. Een verhuizing van de Purperreiger naar de Waddeneilanden en soortgelijke gebieden zit er voor de Purperreiger absoluut niet in. De Purperreiger heeft **geschikte broedgebieden** (= moerasgebieden) in en bij genoemde weidegebieden nodig.

De recente ontwikkeling vraagt mijns inziens om een antwoord. Het is niet verantwoord om de Vos maar zijn gang te laten gaan. Het kan niet zo zijn dat wij, vanuit een zeker lepelaaroptimisme, eerst maar eens afwachten of het allemaal wel zo'n vaart zal lopen. Dan kan het op een gegeven moment voor een soort als de Purperreiger wel eens te laat zijn. De praktijk kan leren dat de Purperreiger ecologisch toch minder kwetsbaar is dan is verwoord, wij weten dat altijd maar ten dele. Maar de ontwikkelingen in De Rottige Meente, De Weerribben, het Zwarte Meer, het Naardermeer, de Loenderveense Plas, de Breukeleveense Plas en bij Nieuwkoop geven mijns inziens geen reden tot erg veel optimisme. Het is heel wel mogelijk dat de aantallen Purperreigers in de jaren negentig gemiddeld op een

hoger niveau zouden hebben gelegen bij afwezigheid van de Vos. Het ziet er namelijk naar uit dat natte Afrikajaren niet meer 'automatisch' worden gevolgd door goede broedjaren in Nederland.

Wat dan te doen? Onderzoek doen naar ecologische antwoorden. Te denken valt aan het aanleggen van geschikte wilgengriendpercelen met veel Meidoorns in de rivierenstreek. De Purperreiger broedt graag in dergelijke struikbegroeiingen. Onderzoeken in hoeverre er in allerlei moerasgebieden voldoende alternatieve nestelgelegenheid is voor de Purperreiger nu waterriet- en drijftilvegetaties veelal door de Vos ongeschikt zijn geworden. Onderzoeken of de huidige broedgelegenheid wel voldoende is verspreid over de voedselgebieden. Onderzoeken in hoeverre huidige kolonies voor de Vos veel minder aantrekkelijk zijn te maken door het graven van sloten, het begazen van oevers, en dergelijke. Zonodig door middel van selectieve houtkap streven naar goed ontwikkelde broedstruwelen voor de Purperreiger.

Tevens is het belangrijk om meer zicht te krijgen op de jachtmethode van de Vos. Hoe presteert de Vos het om jongen op enkele meters hoogte toch te prederen? Hopelijk kan er op korte termijn geld worden uitgetrokken voor dergelijk onderzoek om de in dit artikel verwoorde zorg op adequate wijze het hoofd te bieden.

Dankwoord

Met dank aan A. Ferwerda, P. Schaper, H. Ruiter, I. Mes en W. Rook en aan al degenen die in het artikel zijn vermeld.

■ Ir. H. van der Kooij, Groenendaal 8, 4041 XX Kesteren.